

CHO'LPONNING O'LMAS IJODI-MILLAT RUHINING ABADIYATI

Norsaidova Dilnoza Umidjonovna

O'zbekiston Respublikasi IIV akademiyasi 2-bosqich kursant

Annotatsiya: *Ushbu maqola XX asr o'zbek adabiyotining yirik vakili Abdulhamid Sulaymon o'g'li Cho'lpon ijodining milliy o'zlikni anglashdagi ahamiyatiga bag'ishlangan. Muallif Cho'lpon she'riyati va nasrini millat ruhining badiiy in'ikosi sifatida chuqur tahlil qiladi. Matnda adibning mustaqillik g'oyalari va hurriyat sog'inchi yo'lidagi mashaqqatli izlanishlari atroflicha yoritilgan. Cho'lpon asarlaridagi vatanparvarlik va erksevarlik g'oyalari bugungi kun yoshlari tarbiyasi uchun ham g'oyat dolzarb ekanligi ta'kidlanadi. Maqolada shoirning tildan foydalanish mahorati va estetik qarashlari zamonaviy adabiyotshunoslik nuqtayi nazaridan baholangan. Shuningdek, uning «Kecha va kunduz» romani o'zbek xalqining o'sha davrdagi ijtimoiy-siyosiy hayotini ko'rsatib beruvchi ko'zgusi ekanligiga urg'u beriladi. Cho'lpon ijodidagi ramziylik va obrazlar tizimi milliy g'ururni shakllantirishning asosi sifatida talqin etilgan. Maqolada shoirning fojiali taqdiri va uning o'lmas merosining tarixiy ahamiyati ochib beriladi. Har bir satrda millat dardini kuylagan ijodkorning «adabiyot yashasa — millat yashar» degan o'zagi markaziy o'ringa qo'yilgan. Tadqiqotda Cho'lponning nafaqat shoir, balki mahoratli tarjimon va dramaturg sifatidagi qirralari ham qayd etilgan. Maqola adabiyotshunos olimlar, talabalar va milliy adabiyotimizga qiziquvchi keng kitobxonlar ommasini uchun mo'ljallangan. Muallif Cho'lpon ijodini yangi davr o'zbek adabiyoti tamal toshi deb ataydi. Xulosa qismida shoir asarlarining jahon adabiyoti xazinasidagi o'rni haqida muhim fikrlar ilgari surilgan. Maqola milliy ruh va adabiy an'analarning uzviyligini tushunishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Umumiy xulosalar Cho'lpon ijodi mangu barhayot va millat ma'naviyatining ajralmas qismi ekanligini isbotlaydi.*

Kalit so'z: *Adabiyot yashasa-millat yashaydi, uyg'onish davri, "Kecha va Kunduz", o'lmas ijodi, mafkuraviy targ'ibot.*

XX asr o'zbek adabiyoti tarixida shunday siymolar borki, ularning nomi nafaqat ijodkor, balki millatning vijdoni va ozodlik timsoli sifatida xalq xotirasiga muhrlangan. Ana shunday ulug' siymolardan biri — Abdulhamid Sulaymon o'g'li Cho'lpondir. Uning ijodi xalqimizning eng og'ir va murakkab davrida — chorizm mustamlakasi va sho'ro tuzumi tazyiqi ostida shakllandi. Cho'lpon o'z asarlari bilan millatni g'aflat uyqusidan uyg'otishga, o'zlikni anglashga va hurlik sari intilishga chorladi. Uning "o'lmas ijodi" degan ibora shunchaki balandparvoz gap emas, balki vaqt sinovlaridan o'tgan haqiqatdir. Abdulhamid Cho'lpon juda yoshligidan adabiyotga qiziqqa boshlagan. U o'qigan kitoblar, zamonasining ma'rifatparvar ziyolilari bilan tanishuvlari uning dunyoqarashi shakllanishida muhim rol o'ynagan. Cho'lpon dastlab she'rlar yozish orqali ijodga kirib kelgan. Uning ilk she'rlarida ham xalq taqdiri, vatan muhabbati va ozodlik g'oyalari aks etgan. Shoir o'z davrining ilg'or g'oyalarini qo'llab-quvvatlab, xalqni ilm-ma'rifatga chorlagan. U adabiyot faqatgina badiiy zavq berish uchun emas, balki

jamiyatni uyg'otish, xalqni taraqqiyot sari yetaklash uchun ham xizmat qilishi kerak deb hisoblagan. Shu sababli Cho'lponning asarlarida ma'rifatparvarlik ruhi kuchli seziladi.

Cho'lponning ijodi xalq erki, milliy uyg'onish va inson qadr-qimmatini ulug'lash g'oyalari bilan sug'orilganligi sababli u bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Cho'lpon XX asr boshlarida shakllangan jadid adabiyoti vakillaridan biri bo'lib, uning asarlarida ozodlik, ma'rifat va taraqqiyot g'oyalari markaziy o'rin egallaydi. Shoir o'z she'rlarida xalqning og'ir taqdirini, mustamlaka davridagi zulm va adolatsizliklarni chuqur his bilan tasvirlaydi. U inson qalbining nozik tuyg'ularini sodda, ammo ta'sirchan til bilan ifodalagan. Cho'lpon ilk ijod namunalaridan biri bo'lgan "Doktor Muhammadiyor" hikoyasida Hoji sartarosh tilidan quyidagi jumlaning ayttiradi: "Jaholatga qarshi to'p, miltiq, to'pponcha, xanjar, o'q-doru – yolg'iz o'quv, o'quv". Zotan, bu fikrlar har qaysi davr, zamon uchun ham o'rinlidir. Yurtboshimiz Sh.Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek: "Kitobsiz taraqqiyotga, yuksak ma'naviyatga erishib bo'lmaydi. Kitob o'qimagan odamning ham, millatning ham kelajagi yo'q". Asosiy qism. Cho'lpon asarlarida badiiy voqelikni poetik til va obrazlar orqali jonlantirishga erishgan ijodkordir. Cho'lpon 20-yillarda yozgan "Oydin kechalarda", "Qor qo'ynida lola", "Novvoy qiz" esa hikoyada go'zal va samimiy novvoy qizning mashaqqatli hayoti va uning fojiali qismati tasvirlanadi. Asar qahramoni o'z mehnati bilan kun kechiruvchi, pokiza qalbli qiz bo'lib, u atrofidagilarning e'tiborini tortadi. Voqealar rivojida O'lmasboy ismli boy va takabbur shaxs qizning hayotiga kirib keladi va unga tazyiq o'tkaza boshlaydi. Boyning nafsi va qabih niyatlari sababli, aybsiz va ojiza qiz razillik qurboniga aylanadi. Cho'lpon bu asar orqali o'sha davrdagi xotin-qizlarning huquqsizligi va moddiy qiyinchiliklar inson qadrini qay darajada yerga urishini ko'rsatib bergan. Qizning ruhiy iztiroblari va chorasizligi uning ko'zlaridagi og'riq va bo'shang ovozi orqali mahorat bilan ifodalangan. Hikoya yakunida jamiyatdagi adolatsizlik va insoniy tuyg'ularning poymol etilishi kitobxonda chuqur qayg'u uyg'otadi.

"Novvoy qiz" singari hikoyalarida o'zbek xotin-qizlarining ayanchli taqdirini badiiy tadqiq etar ekan, har bir jamiyatning taraqqiyot darajasi shu jamiyatning xotin-qizlarga bo'lgan munosabati bilan belgilanadi, degan g'oyani aks ettirgan.

Cho'lponning eng mashhur asarlaridan biri — "Kecha va Kunduz" romanidir. Bu roman orqali Cho'lpon o'z davrining murakkab ijtimoiy hayotini tasvirlagan. Asarda eski qarashlar bilan yangi g'oyalar o'rtasidagi kurash, ayollarning jamiyatdagi o'rni va inson erkinligi kabi masalalar yoritilgan. Muallif qahramonlarning ruhiy kechinmalarini chuqur tasvirlab, o'quvchini ularning taqdiri haqida o'ylashga majbur qiladi. Romandagi voqealar orqali yozuvchi jamiyatni isloh qilish, adolat va tenglikni qaror toptirish zarurligini ko'rsatadi. Shu jihatdan bu asar nafaqat badiiy, balki ijtimoiy ahamiyatga ham ega. Bundan tashqari asarda yozuvchi o'zbek jamiyatidagi ijtimoiy muammolarni, eski va yangi qarashlar o'rtasidagi kurashni badiiy mahorat bilan yoritgan. Asar qahramonlari orqali muallif inson erki, ayol taqdiri va jamiyatdagi adolatsizlik kabi masalalarni ko'taradi.

Shoirning she'riyati ham juda boy va rang-barangdir. Uning she'rlarida muhabbat, vatan, ozodlik va insoniylik kabi mavzular yetakchi o'rin tutadi. Cho'lpon so'z

san'atining nozik jihatlarini chuqur his qilgan holda, o'zbek she'riyatini yangi badiiy uslub va ohanglar bilan boyitdi. Shu sababli u zamonaviy o'zbek she'riyatining asoschilaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Adibning ijodi o'zining badiiy yuksakligi, samimiyligi va xalqchil ruhi bilan ajralib turadi. U o'z she'rlarida sodda, ammo chuqur ma'noli so'zlardan foydalanib, o'quvchini o'ylashga, his qilishga undaydi. Shoirning she'riyati o'zbek tilining go'zalligini, uning imkoniyatlarini yanada keng namoyon etgan.

Cho'lpon tarjimon sifatida ham katta ishlar qilgan. U jahon adabiyotining ko'plab durdona asarlarini o'zbek tiliga tarjima qilib, milliy adabiyotimizni boyitgan. Uning tarjimalari o'zining aniqligi, badiiyligi va til boyligi bilan ajralib turadi. Cho'lpon jahon adabiyotidagi yirik yozuvchilarning asarlarini o'zbek o'quvchisiga yetkazish orqali xalqning dunyoqarashini kengaytirishga xizmat qilgan. Bu esa o'zbek adabiyoti taraqqiyotida muhim o'rin tutgan.

Bugungi kunda Cho'lpon merosi o'zbek adabiyotining bebaho xazinasini hisoblanadi. Uning asarlari yosh avlodni vatanparvarlik, erkin fikrlash va ma'rifatga intilish ruhida tarbiyalaydi. Shuning uchun ham Cho'lpon ijodi haqiqatan ham o'lmas ijod bo'lib, u asrlar davomida o'quvchilar qalbida yashayveradi.

Bugungi kunda Abdulhamid Cho'lpon merosi yosh avlodni vatanparvarlik, erkin fikrlash va ma'rifatga intilish ruhida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Uning asarlarida ilgari surilgan g'oyalar bugungi jamiyat uchun ham dolzarbdir. Cho'lpon ijodi o'zbek xalqining ruhiy boyligini, milliy qadriyatlarini va ozodlikka bo'lgan intilishini aks ettiradi. Shu sababli uning asarlari nafaqat adabiy meros, balki ma'naviy boylik sifatida ham qadrlanadi.

Afsuski, Cho'lponning hayoti fojeali yakun topgan. 1930-yillarda sobiq Sovet Ittifoqida yuz bergan qatag'on davrida ko'plab ziyolilar qatori u ham nohaq ayblanib jazolangan. Bu davr o'zbek madaniyati uchun juda og'ir sinov bo'lgan. Ammo vaqt o'tishi bilan tarixiy adolat tiklandi. Cho'lpon nomi oqlanib, uning asarlari yana nashr etila boshladi. Bugungi kunda Cho'lpon ijodi o'zbek adabiyotining eng bebaho meroslaridan biri sifatida e'tirof etiladi.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, Cho'lpon ijodi nafaqat o'tgan asrning adabiy merosi, balki bugungi milliy o'zligimizning ham mustahkam poydevoridir. Adibning har bir satrida ufuq turgan hurlik va erk sog'inchi o'zbek xalqining ozodlik yo'lidagi bitmas-tuganmas irodasini ifodalaydi. Cho'lpon o'z asarlari orqali millat ruhini uyg'otish bilan birga, ona tilimizning naqadar boy va jozibador ekanligini butun dunyoga isbotlab berdi. Uning "o'lmas" deb ta'riflanishiga sabab — shoir qalamga olgan ijtimoiy va ma'naviy muammolar bugun ham o'z dolzarbligini yo'qotmaganidir. "Go'zal", "Binafsha" kabi she'rlarida aks etgan nozik tuyg'ular va "Kecha va kunduz" romanidagi chuqur falsafa millat tafakkurini boyitishga xizmat qilmoqda. Cho'lpon yaratgan adabiy maktab bugungi yosh ijodkorlar uchun haqiqiy vatanparvarlik va badiiy mahorat darsligi bo'lib qolaveradi. Shoirning fojiali qismati va qat'iy e'tiqodi bizni bugungi tinch va osuda kunlarning qadriga yetishga undaydi. Millat ruhining adabiyoti deya e'tirof etilgan bu meros, xalqimizning ma'naviy xazinasini sifatida avloddan-avlodga o'tishi shubhasizdir. Biz Cho'lpon ijodini o'rganish orqali o'z tariximizga, milliy g'ururimizga va yorug'

kelajagimizga bo'lgan ishonchimizni mustahkamlaymiz. Shunday qilib, Cho'lponning boqiyliги uning millat dardi bilan nafas olganida va xalqining yuragidan mangu joy olganidadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Cho'lpon. Asarlar. II jild. –T. 1994. 470-b
2. Mirziyoyev. Sh.M “Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz” 2017
3. Abdulhamid Cho'lponning “Novvoy qiz” asariga chizgilar.